

BUBORÉKOK ÉS BARIKÁDOK

AZ INTERNETRŐL SZÓTT ILLÚZIÓNAK VÉGE, A NYILVÁNOSSÁG
KITERJEDÉSE HELYETT A RÉGI MÓDSZEREK ÉS REFLEXEK SZÜLETNEK UJJA
AZ ONLINE LÖVÉSZÁRKOKBAN.

Alig néhány éve még a technológiaszkeptikusok is óvatos optimizmussal figyelték az internet térnyerését. Néhány röpké hónapig úgy tűnt, esély van rá, hogy a világhálónak köszönhetően nyitottabb, demokratikusabb és igazságosabb helyé válhat a bolygó, ha nem is holnapután, de belátható időn belül, mert a folyamatok egy irányba mutatnak. Bár a nyugati médiamunkások jócskán túlbecsülték a közösségi oldalak szerepét az „Arab tavasz” forradalmi hullámnak felkorbácsolásában, a Facebook és a Twitter valóban elősegítette a folyamatok katalizálását. Az első elemzések azt sugallták, hogy az online verbuváló kritikus tömeg hangját semmilyen mesterkedéssel nem lehet elnémítani, a diktatúra legfeljebb csak lassítani képes az elkerülhetetlent. Az utópisztikus víziók szerint minél többen lépnek be az interaktív online térbe, hogy ott információt és véleményt cseréljenek, annál jobban lelepleződik a hatalom hagyományos csatornákon közve-

„A cenzorok urai a helyzetnek”

(Charlie Brooker:
Fekete tükör - Fehér medve)

tített hazugságai, a netdemokrácia így előbb vagy utóbb, de elvezet a közjához és a valódi demokráciához.

Hogy nem így történt, az legkésőbb 2016-ra végképp nyilvánvalóvá lett. Korábban a szakértők többsége abban is kételkedett, hogy a diktatúrák képesek lesznek kontroll alatt tartani a világháló rájuk eső szeleteit, a cenzorok azonban urai a helyzetnek – még Kínának sem okozott különösebb nehézséget felhúzni a Nagy Tűzfalat. Utólag visszatekintve már kevésbé meglepő, hogy a nyugati típusú demokráciákban sem köszöntött be a digitális Kánaán, de arra talán csak a legpesszimistábbak számítottak, hogy a vágyott demokratikus agóra helyett egy olyan online dzsungel jött létre, ahol a régi módszerek és reflexek újjászületnek, a társadalmi rétegek között húzódo árkok pedig tovább mélyülnek.

Mint kiderült, a keresőmotorok és a közösségi hálóknak nem egy globális, vagy legalább össznemzeti konszenzust teremtenek, hanem *filterbuborékok* hoznak létre a felhasználók aktív közreműködé-

sével. A jelenség persze nem új, a közéleti újságokat és a hírműsorokat sem információszerzésre, látókörtágításra használta a fogyasztók többsége az internet előtti időkben, hanem elfogultságai, hiedelmeik, félelmeik, reményeik – röviden: világképük – visszatükrözésére. A társadalom minden szegmensét lakóhelytől, iskolázottságtól, politikai irányultságtól, anyagi helyzetétől függetlenül összekapcsoló közösségi hálók elviekben alkalmasnak tűntek az önként emelt barikádok lebontására – az elszigeteltség ehhez képest csak fokozódott.

Az elsőszámú hírforrássá vált Facebook minden júzernek azt adja, amit az látni és hallani szeretne. A lájkolt cikkekhez, véleményekhez hasonlóakat kiemeli, a disszonáns információkat – és velük a más perspektívát képviselő ismerősöket – kizárja a személyre szabott newsfeedből. A visszajelzések, a világképnek ellentmondó ideák, és a konstruktív viták hiányában kontrolálatlanul terjedhetnek az áltudományok, az álhírek és az összeesküvés-elméletek. A kiberutópisták víziója arról, hogy a korlátlan online nyilvánosságnak és a minden korábbinál szélesebb szólásszabadságnak köszönhetően az „igazság” szükségszerűen utat tör magának, naiv elképzelésnek bizonyult. A Facebookon már csak idézőjeles, személyre szabott „valóságok” léteznek, a *poszt-igazság* világában nem a tényszerűség, hanem az érzelmi rezonancia a döntő faktor – az az igaz, amit annak érzünk.

Az internet nem mankót vagy nagytót biztosít az offline világhoz, hanem létrehoz egy újat, folyamatosan változó, nehezen kiszámítható szabályokkal. Napjaink jelentős részét ebben az online térben töltjük, a politikai és kulturális küzdelmek kommunikációs frontjai is itt húzódnak, a filmek azonban egyelőre – talán a műfaj eredendően vizuális természete és a lassú gyártási folyamat miatt sem – tudnak erre a fejleményre reagálni.

A sorozatok szerencsére naprakészebbek, a legpolitikusabb amerikai széria, a *Kártyavár* negyedik évadában megjelentek végre a web2.0-ás politikusok is. Underwood elnök republikánus kihívója a közelgő választásokon egy olyan fiatal kormányzó, aki anyanyelvi szinten beszéli a közösségi hálózatok nyelvét.

oltárán feláldozó hírcsatornák minden egyes botrányáról részletesen beszámoltak – az előválasztások idején több Trump-gyűlést is élőben, kommentárok nélkül közvetített a CNN –, miközben a rajongók a közösségi médiában, a kapuőrök asszisztenciája nélkül léphettek vele kapcsolatba.

Az okostelefonjára rágyógyult, a tweetjeivel, lájkjaival és megosztásaival szavazó júzer felelőssége ritkán kerül szóba – a *Fekete tükör* legfrissebb évada ezt a hiányosságot is pótolja. Armando Iannucci szatírjájának, *Az aelnöknek visszatérő poénja*, hogy a címszereplő a Twitteren érzékelt közhangulat függvényében váltogatja politikai álláspontját, de a *Black Mirror* vonatkozó epizódja (*Hated in the Nation*) még tovább megy, amikor az online csordaszellem befolyását taglalja. A műfaját tekintve szabályos nagyvárosi krimiben egy olyan gyilkos garázdálkodik, aki aktuális áldozatának kiválasztását a Twitter közösségére bízta – a szavazáshoz elég egy #deathto („halálra”) hashtaget illeszteni a gyűlölt személy nevéhez. Az első haláleset után a voksolók még védekezhetnek azzal, hogy nem tudták, virtuális kívánságukat valaki valóra váltja, a másodiknál azonban már nincs mentségük. Az epizód végére a gyilkos kerül morális fölénybe, amikor rámutat, hogy az igazi bűnösök a leírt szavaikért felelősséget nem vállaló arctalan felbujtók, akik el is nyerik méltó büntetésüket.

A közösség értékítélete az évad nyitóepizódjában, a *Nosedive*-ban is szavazással fejeződik ki. Brooker egy olyan jelent képzelt el, amelyben az emberek a napi interakcióik során egy mobilalkalmazás segítségével 1-től 5-ig terjedő skálán pontozzák egymást. A tét komoly, akinek túl alacsony a pontszáma, az páriának minősül, nem léphet be olyan intézményekbe, amelyeket a magasabb társadalmi státuszúak használnak.

Brooker tulajdonképpen nem tett mást, csak elképzelte, hogyan nézne ki, ha a közösségi médiák működési elvét átültetnék a valóságba. A felszínen minden szép és jó lenne, mindenki a legelőnyösebb arcát igyekezne mutatni, hogy elnyerje az áhított lájkokat, a kölcsönös kedvesség álcája azonban egy képmutató és hazug világot rejtene, és végül pont odajutnánk, ahol most vagyunk – mindenki befészkelné magát a saját kényelmes buborékjába, biztonságos távolban a Mástól. •

Amikor kulcsfontosságú bejelentést kell tennie, nem a televíziós kamerák elé áll ki, hanem a mobiltelefonjával veszi fel az üzenetet saját otthonában, a családjá körében. A lényeg nem a mondandó, hanem az imázst hitelesítő milió, a hétköznapiságot sugalló háttér. Conway annyira dörzsölt, hogy a home videókat, amelyeken a gyerekeivel játszik vagy a felesével évődik, eleve azzal a szándékkal rögzíti, hogy amikor később – kampányának átláthatóságát bizonyítandó –, nyilvánosságra hozza telefonjának teljes tartalmát, a sajtó és a web népe kedvére böngészhessen az intim pillanatai között. Tisztában van vele, hogy a bulvárra kondicionált választók a politikai valóságshow-ra sokkal inkább vevők, mint a komplex világmagyarázatokra, és ezt a tudását hasznosítja is.

„Sokkolja és szórakoztatja őket”

(Charlie Brooker: *Fekete tükör - Waldo*)

Tűnjön bármennyire is hitelesnek és korszerűnek ez a figura, a *Kárvavár* valójában megtéveszti a nézőket. A sorozat azt sugallja, hogy az online közvéleményt épp olyan könnyű manipulálni, mint a tradicionális médiát. Előbbinek Conway, utóbbinak Underwood a specialistája, mindketten sakknagymesterekhez hasonlóan, több lépéssel előre tervezik meg a mozdulataikat, de amíg a kapuőrökkel, évtizedek óta változatlan szakmai szabályokkal operáló hagyományos sajtó felhasználása bevett gyakorlat, illene legalább jelezni, hogy a reakciók kiszámítása a politikai kommunikáció szempontjából még mindig vadnyugatnak számító kibertérben jóval nehezebb.

Azt, hogy a technológiai fejlődés nem csak hatalomtechnológia változásokat, hanem akár paradigmaváltást is hoz-

hat, Charlie Brooker zseniális szatírja, a *Fekete tükör* ismerte fel először. A *Waldo* című epizódban egy humorista által animált, obszcén humorú rajzfilmmedve annyira népszerűvé válik, hogy a showműsor producere elindítja a választásokon. Waldo programja eleinte csak a trollkodás, a status quót képviselő arrogáns ellenfelét válogatott sértésekkel támadja, de ennyi is elég ahhoz, hogy a közvélemény-kutatásokban meginduljon felfelé. A szavazókat nem zavarja, hogy a túrkizkék medve semmi előremutatót nem képvisel – vagy, hogy nem is létezik –, mert cserébe sokkolja és szórakoztatja őket, morális fölénye a cinikus karrierpolitikusokkal szemben így is megkérdőjelezhetetlen; ő legalább garantáltan őszinte. A híveket az sem tántorítja el, amikor a medvét mozgó humorista a népszerűség felelősségétől megrettenve kibújik a karakterből, és azt kéri, hogy a választás komolyságának megőrzése érdekében ne szavazzon rá senki.

Brooker utólag bevallotta, méretes ziccet hagyott ki, amikor nem nyerte meg Waldóval a választást. 2012-ben még túl abszurdnak tűnt a gondolat, hogy egy populista karikatúrát képesek lennének megválasztani az emberek. A valóság azóta túlnőtt a fikción, kiderült, hogy az unortodox módszerekkel operáló, politikailag inkorrekt antipolitikusok képesek meghekkelni a rendszert. Ahogy Waldónak, úgy Trumpnak sem volt szüksége rá, hogy pozitívan nyilatkozzanak róla az elemzők – elégnék bizonyult az is, hogy az új média térnyerésétől rettegő, a szakmaiságot az infotainment